

Yttrande över slutbetänkandet Ett stärkt och samlat skydd av välfärdssystemen (SOU 2023:52), dnr 00515/2023

Synpunkter

Inledning

Helsingborgs stad välkomnar att statliga myndigheter och kommuner får större möjligheter och ett ökat ansvar i samhällets gemensamma strävan att minska brottsligheten. I Helsingborg bedrivs ett systematiskt säkerhets- och trygghetsarbete vars organisation involverar både förtroendevalda och tjänstepersoner. Tillsammans med Lokalpolisområde Helsingborg har vi en samverkansöverenskommelse för stadens brottsförebyggande- och trygghetsskapande arbete och vi ligger i framkant när det gäller att nyttja myndighetssamverkan som metod för att motverka att den organiserade brottslighetens påverkan i Helsingborg. Sedan flera år nyttjas möjligheten till gemensam tillsyn och kontroll i så väl näringsverksamheter som vid handläggning av ärenden, som en del av ordinarie arbete. Brott mot välfärdssystemen föranleder stora kostnader för samhället och Helsingborgs stad är inget undantag.

Gällande regelverk bygger i stora delar på den enskildes vilja att lämna korrekta uppgifter, på heder och samvete. Detta förhållningssätt är dessvärre inte hållbart med hänsyn till den samhällsutveckling som skett med digitaliseringens möjligheter, ökande kostnader för felaktiga utbetalningar och ett ökat nyttjade av företag som brottsverktyg. Ny lagstiftning och tillräckliga resurser för att operationalisera arbetet hos såväl kommuner som rättsvårdande myndigheter kan bidra till stora samhällsekonomiska vinster och upprätthålla välfärdssamhällets legitimitet.

Angående kapitel 7. Ett hållbart och effektivt brottsförebyggande arbete

Helsingborgs stad är mycket positiv till att fler myndigheter får brottsförebyggande ansvar och att arbetet ska drivas kunskapsbaserat. För att samhällets förmåga att förebygga brott faktiskt ska öka krävs mer än de förslag som utredningen föreslår. Helsingborgs stad ser fortsatt ett behov av att ge kommuner ökade möjligheter att delta i det brottsförebyggande arbetet.

Kommuner har sedan sommaren 2023 lagstadgat uppdrag att samordna det lokala brottsförebyggande arbetet men saknar nödvändig sekretessbrytande lagstiftning som möjliggör nödvändig informationsinhämtning och informationsdelning för att kunna agera tillfredsställande på individ- och aktörsnivå.

De befintliga möjligheterna till kommunal myndighetssamverkan inom ramen för gällande lagstiftning innebär begränsningar framför allt vad gäller strategisk planering, uppföljning och att mäta resultat och förflyttningar. Utan möjligheten att öppet tala om individer och nätverk, konstatera kopplingar mellan företag och företrädare för bolag och finna synergier med andra myndigheter når myndighetssamverkan med kommunen som part begränsad framgång.

Vi vill särskilt lyfta fram behovet av möjligheterna till sekretessbrytande lagstiftning för tjänstepersoner på central nivå i kommuner för att göra det möjligt att delta i strategisk planering med statliga myndigheter, få kännedom på individ- och aktörsnivå för att kunna samordna och rikta arbetet för bättre effekt. Kommunen är en alldeles för central aktör med för stor påverkanskraft för att ställas utanför den möjligheten.

Helsingborgs stad vill lyfta fram två konsekvenser av att kommunerna ställs utanför den lagstiftning som möjliggör ett informationsutbyte:

- Kommuners **utsatthet** för den organiserade brottsligheten ökar eftersom det arbete som drivs regionalt och nationellt inte är tillräckligt för att skapa kontinuitet i alla kommuner.
- Den myndighetsgemensamma satsningen **går miste om** kommunen som informationskälla och dess möjligheter till olika åtgärder, då en stor del av den organiserade brottsligheten rör sig sömlöst mellan stat och kommun.

Helsingborgs stad vill därför framföra att det är av största vikt att

- kommuner ska tas upp som aktör i Lag om uppgiftsskyldighet vid samverkan mot organiserad brottslighet (2016:774)
- ett lagstadgat ansvar ges till statliga myndigheter att delta i det lokala brottsförebyggande arbetet
- statliga myndigheter har en strategisk tjänst med ansvar för arbete som berör samverkan och dess utveckling
- statliga myndigheters brottsförebyggande arbete baseras på metodstöd som utgår från forskningsbaserade och beprövande teorier samt likriktning avseende definitioner och begrepp, för att underlätta arbete i samverkan.

Helsingborgs stad vill samtidigt påtala vikten av att kommuner i möjligaste mån får ta del av fullskaliga varianter av nationella lägesbilder från statliga myndigheter och organisationer avseende brottslighetens karaktär och omfattning. Det finns kapacitet inom kommuner att omhänderta känslig information. Som exempel finns i Skåne (och många andra regioner) ett uppbyggt samarbete mellan kommunerna, regionen och SCB som möjliggör tillgång till ogranskad individdata på detaljerad nivå.

Kommunen har genom avtal med SCB tagit över statistiksekretessen och en utpekad del av kommunen (den avgränsade statistikverksamheten) kan därmed ses som myndighetens förlängda arm. Utbildning för att kunna arbeta med statistiken är obligatorisk och ett liknande upplägg borde kunna vara möjlig för information kopplat till kriminalitet då tillgången till relevant

information är helt central för ett faktabaserat arbetssätt. Kommunerna har tillgång till stor mängd data om de som bor och arbetar i kommunen och besitter en stor erfarenhet av hur den ska tolkas och omsättas på lokal nivå. Samverkan mellan kommuner och statliga myndigheter i brottsförebyggande syfte är lika viktigt på en konkret analysnivå som i det operativa arbetet.

Angående kapitel 8. Robusta och enkla regelverk

Helsingborgs stad ställer sig positiv till förslaget om ett robust och enkelt regelverk då det regelverk som finns idag i låg grad stöttar det proaktiva arbetet för att förhindra bidragsbrott. Retoriken att kommuner har ett brottsförebyggande ansvar, att vi ska arbeta mot välfärdsbrott, kan ge orealistiska förväntningar då kommunala tjänstepersoners befogenheter är begränsade. Detta påverkar arbetet internt inom stadens förvaltningar men framför allt samverkan med andra myndigheter där utökande möjligheter att dela information i brottsförebyggande syfte behövs.

Vård- och omsorgsnämnden i Helsingborg framhåller i sitt yttrande att kommuner behöver utökade utredningsmöjligheter, likt Försäkringskassans, för att ha en reell förmåga att förhindra brottsligt nyttjade av ekonomiskt stöd. Det gäller för utredningsförfarandet, sekretessbrytande bestämmelser samt möjligheter att återkräva felaktiga utbetalningar till företag. En utökad utredningsmöjlighet skulle exempelvis göra det möjligt att agera mot skenanställningar hos företag, där kommunen idag inte har möjlighet att utreda tredje part.

Angående kapitel 9. Utökade möjligheter att inhämta uppgifter

Vid utredning av misstänkt felaktig utbetalning, likt vid utredning av brott, behövs tillräcklig information för att kunna bedöma orsaken till brottet. I slutbetänkandet konstateras att de flesta som begår en felaktighet gör så exempelvis på grund av låg förståelse för regler eller slarv. Andra kategorin utnyttjar systemen mer systematiskt och en sista kategori har en brottsplan och använder i vissa fall företag som brottsverktyg. För att en handläggare i kommunen ska kunna avgöra vilken typ av gärningsperson som är aktuellt i ett ärende behöver interna rutiner finnas som underlättar ett klargörande. Informationsinhämtning från andra myndigheter är en viktig del i detta. Helsingborgs stad ställer sig positiv till utökade möjligheter till uppgiftsinhämtning från Skatteverket. Genom att få tillgång till de uppgifter om inkomster som redovisas till Skatteverket månadsvis kan en mer korrekt bedömning av ansökan om ekonomiskt bistånd göras och det är mindre risk att inkomster som invånaren inte redovisat under året missas i kontrollen av deklarationen. Arbetsmarknadsnämnden i Helsingborg påtalar att denna möjlighet gör att handläggning av ärende blir mindre beroende av den enskildes uppgifter om inkomst vilket är positivt för att förhindra bidragsbrott.

Helsingborgs stad vill dock påtala vikten av att kommuner behöver få möjlighet att inhämta uppgifter från banker, likt den möjlighet som Försäkringskassan och Pensionsmyndigheten föreslås få. Idag saknas möjlighet att få information om en invånares tillgångar i form av inkomster och kapital utöver det som den enskilda invånaren redovisar. Till den underrättelseskyldighet som nu gäller behöver det finnas en kompletterande lagstiftning som möjliggör för stat och kommun att dela information i större omfattning, exempelvis beslutsunderlag som finns hos en myndighet.

Helsingborgs stad vill dock framföra att det är av vikt att den enskildes egna ansvar för att förse berörda myndigheter med korrekt information och dokumentation kvarstår. Bevisbördan behöver fortsatt ligga på den enskilde för att kommunernas utredningsansvar inte ska bli än mer omfattande.

Helsingborgs stad vill påtala att digitalisering och automatisering av kontrollarbete inom välfärdssystemen behöver involvera kommunerna. Kommuner behöver få nytta de digitala riskanalysverktyg som finns utvecklade för statliga myndigheter. Det är inte görbart att kommuner själva utvecklar denna typ av system eftersom den rådata som krävs för att träna upp effektiva verktyg saknas. Det måste vara ett nationellt ansvar att tillhandahålla effektiva och rättssäkra digitala system för att minska risken för välfärdsbrott mot kommuner.

Angående kapitel 10. Administrativt sanktionssystem.

Förslaget om att införa sanktionsavgifter bemötte Helsingborgs stad när delbetänkandet publicerades. Utifrån ett brottförebyggande perspektiv är möjligheten till sanktionsavgift enligt förslaget ett välkommet komplement till det straffrättsliga spåret vid misstanke om brott då det ger kommuner möjlighet med egen kraft öka insatserna och tillse att det blir en direkt reaktion från samhället vid överträdelser. Helsingborgs stad ställer sig positiv till förslaget men konstaterar att det uppdrag som i nuläget är statens ansvar, det vill säga att utreda det som i nuläget bedöms som bidragsbrott av ringa- och normalgraden, kommer läggas över på kommunerna. Detta utökande uppdrag förväntas ge ökande kostnader, behov av ny kompetens samt påverka arbetsmiljön för handläggaren då ett utökat kontrollarbete kan uppfattas som ifrågasättande av den sökande.

Helsingborgs stad är tveksam till om sanktionsavgifterna i praktiken kommer ha den avsedda effekten då det finns en risk att betalning uteblir efter beslut, en tidskrävande process för att ställa krav på betalning samt en utmaning för förvaltningsrätten att ha kapacitet att skyndsamt pröva överklagade beslut.

Angående kapitel 12. Ett system med bidragsspärr införs

Införandet av en bidragsspärr som föreslås i utredning kan vara en effektiv åtgärd för att motverka brott mot välfärdssystemen överlag. Helsingborgs stad kan dock inte se att förslaget fullt ut har utrett och riskbedömt hur införandet av denna sanktion påverkar de kommunala välfärdsinsatserna utifrån att ekonomiskt bistånd enligt socialtjänstlagen och Lag (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl. (LMA) undantas från en bidragsspärr.

Arbetsmarknadsnämnden i Helsingborg påtalar att förslaget skulle kunna innebära att invånare som spärras från andra välfärdssystem istället ansöker om ekonomiskt bistånd om de inte kan försörja sig själva under hela tiden som de är spärrade från andra system. Det skulle även kunna innebära att genomsnittskostnader för de ärenden som berörs ökar utifrån att invånaren inte kan ta del av bidrag från andra myndigheter. Arbetsmarknadsnämnden ser även en risk att inträdet på arbetsmarknaden kan fördröjas för de invånare som träffas av bidragsspärren vilket påverkar kostnaderna för kommunen. Detta då det rimligen blir svårt att motivera enskilda invånare till att delta i aktiviteter när ersättning inte ges. Vidare innebär en spärr från stöd och

förmåner från Arbetsförmedlingen att det stöd som de erbjuder uteblir, exempelvis i form av utbildning och lönestöd, vilket ger den enskilde försämrade förutsättningar att komma i sysselsättning.

Även kostanden (112,2 miljoner kronor) för utveckling av nya IT-stöd kopplat till bidragsbrottsräddning framstår som mycket hög då utredningen samtidigt bedömer att möjligheten till ett beslut om bidragsräddning kommer nyttjas så pass restriktivt att endast 200–250 ärenden per år är beräknat.

Regelverk behövs för att kunna agera vid misstanke om felaktiga intyg från legitimerad personal. Helsingborgs stad saknar förslag i slutbetänkandet som syftar till att öka möjligheterna att agera vid misstanke om felaktiga intyg från legitimerad personal. Vård och omsorgsnämnden i Helsingborg lyfter fram att en anmälningsskyldighet, likt den som finns i 15 § LSS om anmälningsplikt till IVO när det kommer till bristande kvalitet och verksamhet som bedrivs utan tillstånd, skulle kunna motverka oseriösa aktörer som utfärdar felaktiga intyg som leder till beslut om ersättning från välfärdssystemen. Denna typ av anmälningsskyldighet behöver kompletteras med ett uttalat ändamålsenligt tillsynsansvar för mottagande myndighet. Tillsynsansvaret behöver omfatta ett bredare perspektiv än patientsäkerhet då felaktiga intyg utfärdade i samförstånd mellan patient och förskrivare inte nödvändigtvis utgör en fara för patienten, men däremot för välfärdssystemet.

Kommunstyrelsen